

Magistrale perspectieven:

DE RAIO'S ANNO 2010

Resultaten van de Raio-enquête,
uitgevoerd in het kader van het
vijftigjarig bestaan van SSR

Kim van der Kraats
Marnix Croes
Albert Klijn
Bart Diephuis

SSR NEXT
SSR NEXT
SSR NEXT
SSR NEXT

COLOFON

Auteurs

Kim van der Kraats¹

Marnix Croes²

Albert Klijn³

Dataverwerking

Bart Diephuis

Productie

Marketing & Communicatie SSR

Marktonderzoek

MWM2 - Bureau voor online onderzoek

Teksten en vormgeving

tastachova concept&creatie

Sander van Rootselaar

Fotografie:

Clickshots Fotomarketing & Evenementenfotografie

Drukwerk

Drukkerij Roelofs BV

¹Kim van der Kraats, jurist en historica, is thans, na het doorlopen van de raio-opleiding, rechter-plaatsvervanger en gerechtsauditeur in de rechtbank Utrecht. Daarnaast is zij bezig met een (promotie)onderzoek met betrekking tot de invloed van maatschappelijke opvattingen op de rechterlijke oordeelsvorming.

²Marnix Croes is verbonden aan het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Justitie en houdt zich onder meer bezig met onderzoek naar het vertrouwen in de rechtspraak.

³Albert Klijn is rechtssocioloog en werkzaam bij de Raad voor de rechtspraak als adviseur wetenschappelijk onderzoek en houdt zich bezig met onderzoek naar de positie van de rechtspraak binnen de samenleving. Daarnaast is hij hoofdredacteur van het periodiek Rechtstreeks.

Aan dit stuk heeft ook Bart Diephuis een bijdrage geleverd. Hij is econometrist en als adviseur/onderzoeker bij de Raad voor de rechtspraak werkzaam op de afdeling ontwikkeling.

Voorwoord

Voor een opleidingsinstituut als SSR is het belangrijk om haar raio - opleidingsaanbod actueel en levendig te houden. Om die reden is het goed om regelmatig het opleidingsaanbod te evalueren. Evenzeer is het belangrijk om goed zicht te houden op de personen, die tot de raio – opleiding toetreden; de toekomstige rechters en officieren van justitie. Zijn er opvallende ontwikkelingen in de samenstelling van de raio-populatie, waar komen zijn vandaan, wat zijn hun opvattingen, hoe staan ze in het leven, wat doen ze in hun vrije tijd? Dit deed mij besluiten om in het kader van het jubileumjaar van SSR onderhavige onderzoekers te vragen om een onderzoek te doen onder alle raio's. Dit gaf de raio's tevens de gelegenheid om SSR van de nodige feedback te voorzien omtrent de kwaliteit van opleiding en opleiders. Er is aansluiting gezocht bij eerdere enquêtes in Vrij Nederland en NJB, teneinde een goed vergelijk met de zittende en staande generaties magistraten mogelijk te maken.

Het resultaat geeft het nodige inzicht. Mij viel in ieder geval op dat de raio's van nu meer hebben met transparantie omtrent hun werk dan hun voorgangers. Ook vindt men dat men moet leren van eigen fouten. Ik ben daar blij mee. Tijdens het raio-congres in 2008 was communicatie met de buitenwereld al een belangrijk thema. Als we van een trend kunnen spreken, lijkt het dat deze anno 2010 doorzet. De medialisering van de samenleving is voor de raio's van nu een realiteit. Dat belooft wat voor de toekomst. Ervaring leert dat openheid en verantwoording afleggen immers tot meer vertrouwen bij de burgers leidt.

SSR heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in modernisering van de raio-opleiding. Verdere verbetering is mogelijk, ook kijkend naar de resultaten van dit onderzoek. Enerzijds door raio's aan te spreken op persoonlijke en professionele kernwaarden. En anderzijds door de ontwikkeling van hun individuele authenticiteit te stimuleren. Diversiteit en ruggengraat in deze beroepsgroep zijn absolute voorwaarden voor een evenwichtig(e) Rechtspraak en Openbaar Ministerie. Daarvoor is nodig dat er in de opleiding een goede balans tussen aanpassing en behoud van eigenheid bestaat. In dat kader is vermeldenswaard dat SSR dit najaar de laatste hand legt aan het handboek voor praktijkopleiders en de leergang voor praktijkopleiders, waarin aan deze punten veel aandacht

zal worden besteed. Ook wordt momenteel door de Raad voor de rechtspraak en het College van Procureurs-Generaal nadrukkelijk gekeken naar de procedure van werving en selectie, alsmede de samenstelling van de selectiecommissie. Dat geeft mogelijkheden om de representatie daarin vanuit de samenleving te accentueren.

Voor SSR als een hoogwaardig kennisinstituut met als speerpunt en primaire zorg de borging van de kwaliteit van de rechterlijke macht liggen er nog voldoende uitdagingen. Grote tevredenheid bestaat over de huidige leergang waar het gaat om de inhoudelijke voorbereiding op het beroep van rechter dan wel officier. Maar er komt voor het goed functioneren als magistraat binnen de huidige samenleving meer voor kijken, zoals we eerder opmerkten. Kennis over de actuele maatschappelijke ontwikkelingen en vooral het bijbrengen van gevoeligheid voor de dynamiek daarin vormt in dit verband voor de SSR een taakstelling die van belang is om zo het maatschappelijk anker van de rechtspraak beter te doen gronden. Mijn dank gaat uit naar de onderzoekers. Ik ben benieuwd wat een volgende enquête zal opleveren.

Rosa H.M. Jansen,
voorzitter College van Bestuur SSR en rector raio – opleiding
Zutphen, september 2010

INHOUDSOPGAVE

1. SSR NEXT	6
2. De raio-enquête 2010	7
3. De generatie NEXT: een sociaal profiel	8
4. De training-4-the-job	16
5. In verhouding tot de buiten- en de binnenwereld	18
6. Slotsom	27

1. SSR NEXT

Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van SSR vond op 8 juni j.l. in de Passenger Terminal Amsterdam onder de titel 'SSR NEXT' een bijeenkomst plaats over de toekomst van de rechterlijke macht en de rol die SSR daarbij speelt. Universitaire coolhunters (voorheen wel bekend als trendwatchers) schetsten een beeld van te verwachten maatschappelijke ontwikkelingen, de (demissionaire) minister van Justitie Ernst Hirsch Ballin en de voorzitter van het College van Bestuur SSR Rosa Jansen gaven hun visie op de eisen die aan de toekomstige magistratuur zullen worden gesteld. De magistratuur zal aan hoge kwaliteitseisen moeten voldoen en SSR heeft als het opleidingsinstituut van de rechterlijke organisatie een belangrijke functie te vervullen. De viering van het jubileum werd dus niet aangegrepen om terug te blikken, maar om vooruit te kijken.

Vooruitzien betekent ook de vraag stellen: wat gaat de nieuwe lichte magistraten brengen? Maar het betekent ook: wat moet SSR de nieuwe lichte magistraten aanreiken? De opleiding is een proces van vorming en ontwikkeling. In de verwachting en hoop dat dit plaatsvindt met behoud van authenticiteit betekenen de veranderende tijden dat men anders gemaakte aspiranten binnen krijgt dan vroeger. Wie zijn de nieuwkomers? Hoe beoordelen zij de opleiding? En wat is hun kijk op zowel het beroep als de positie daarvan in de huidige tijd? Deze vragen waren leidend in ons onderzoek. Ter beantwoording daarvan hebben we een enquête uitgezet onder raio's; de aankomende generatie rechters en officieren van justitie.⁴ Wat de enquêtevragen betreft, hebben we aangesloten bij eerdere enquêtes onder leden van de rechterlijke macht. Dit geldt vooral voor de NJB-enquête uit 2001⁵ en de Vrij Nederland enquêtes van 1991⁶, 2003⁷ en 2008⁸. Over de resultaten van onze enquête leest u in het navolgende.

⁴Op dit moment komt maximaal 1/3 van de magistraten voort uit de raio-opleiding.

⁵Bruinsma 2001.

⁶VN-enquête 1991.

⁷VN-enquête 2003.

⁸VN-enquête 2008.

2. De Raio- enquête 2010

Gedurende de maand maart van dit jaar zijn alle 250 (op dat moment ingeschreven) raio's door het onderzoeksbureau MWM2 benaderd met het verzoek om ter gelegenheid van 50 jaar SSR deel te nemen aan een enquête. Ruim de helft van de raio's, 140 in getal oftewel 56 procent, voldeed aan dit verzoek. Getalsmatig is een dergelijke response rate voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek tegenwoordig zeer gunstig, maar eerlijk gezegd was het voor ons toch wat teleurstellend. Wanneer men de peiling opvat als een mooie gelegenheid voor de raio's om de jubilerende SSR met feedback te fêteren, had een hogere score in de lijn der verwachting gelegen.

Aangezien we het met de gegeven respons moeten doen, rijst de vraag in welke mate de antwoorden op de enquêtevragen van deze ruime helft representatief zijn voor het totaal van de ingeschreven raio's. Heeft wellicht een speciale selectie van de raio's aan de enquête deelgenomen? Helaas valt die vraag niet met grote stelligheid te beantwoorden omdat een vergelijking van de populatie van 250 ingeschreven raio's met de 140 deelnemers aan de enquête op basis van hun achtergrondkenmerken slechts beperkt mogelijk is. Wij hebben over de ingeschreven raio's namelijk veel minder gegevens dan over onze respondenten. Wanneer de vergelijking voor zover als mogelijk wordt gemaakt, is het onderscheid gering: uit tabel 1 komen qua verdeling naar geslacht, leeftijd en de keuze voor ZM of OM geen grote verschillen naar voren.

Tabel 1 : kenmerken van de populatie en de respons.

	Populatie (n=260)	Respons (n=140)
man	24%	28%
vrouw	76%	72%
jonger dan 30 jaar	40%	39%
tussen de 30 en 35 jaar	50%	49%
ouder dan 35 jaar	10%	12%
gekozen voor OM	14%	14%
gekozen voor ZM	18%	26%
nog niet gekozen	68%	60%

Of de kenmerken in tabel 1 inhoudelijk gesproken de relevante zijn, kunnen we moeilijk zeggen. Uitgaande van de gegevens die we hebben, lijkt het in ieder geval niet onredelijk om de groep respondenten te beschouwen als een bruikbare afspiegeling van de huidige populatie raio's.

3. De generatie NEXT: een sociaal profiel

3.1 Milieu van herkomst

Wie zijn de mensen die straks over anderen gaan oordelen? Magistraten werden en worden doorgaans gezien als een enigszins grijs van kleur zijnde sociale elite. De adjectieven verwijzen doorgaans naar hun afkomst uit welgestelde en academisch geschoolde kringen. De Groot- van Leeuwen vatte bijna twintig jaar geleden haar bevindingen op dit punt als volgt samen: 'Met betrekking tot het milieu van herkomst is de situatie als volgt. In verhouding tot vroeger is de vertegenwoordiging van de middenmilieus, gemeten aan het beroep van de vader, sterk toegenomen in de rechterlijke macht. Toch zijn de hoge milieus nog steeds sterk oververtegenwoordigd. Van de Nederlandse bevolking als geheel stamt ongeveer de helft uit de lage milieus en ongeveer tien procent uit de hoge; in de rechterlijke macht is dit precies omgekeerd. Van de vaders van de huidige rechters en officieren is 35% academisch geschoold, in een tijd waarin dat percentage voor de hele bevolking nog slechts 1 à 2 was.'⁹

Uit de beschikbare cijfers kan worden afgeleid dat in de periode van het afstuderen van die vaders het aandeel academici onder de bevolking om en nabij 1% tot 2% was. Van de huidige raio's komt 46% uit een gezin met een academisch geschoolde vader terwijl 20% van de moeders academisch was geschoold. Wanneer de vraag wordt verbreed naar het hebben van één of meer academisch geschoolde ouders, geeft 49 procent van de respondenten aan tot die groep te behoren.

Betekent dit nu dat het elitekarakter van de magistratuur toeneemt? Dat dient sterk te worden genuanceerd. De hoogte van het percentage academisch geschoolde ouders wordt voor een (groot) deel bepaald door het feit dat deze ouders deel uitmaken van de zogenaamde 'protestgeneratie'. Dat is, in termen van de generatiesocioloog Becker, het cohort van de bevolking dat geboren is tussen 1945 en 1955.¹⁰ Deze generatie markeert ettelijke doorbraken in de naoorlogse Nederlandse verhoudingen, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin. Dit geldt ook voor de toegang tot de academische wereld: vergeleken met 1950 was in 1975

het aantal aan de universiteiten jaarlijks afstuderende studenten bijna verviervoudigd.¹¹ Als gevolg hiervan is het hebben van academisch geschoolde ouders geen eenduidige indicator voor gegoede herkomst meer, zoals het in 1950 nog veel meer was.

Om meer over het milieu van herkomst te weten te komen, kan in plaats van naar de opleiding van de vader (of de ouders) naar het beroep van de vader worden gekeken.¹² In een uit 1977 stammend – nog duidelijk op de typemachine gemaakt en voorzien van tabellen die met de hand lijken getekend – manuscript van J. ten Kate en P.J. van Koppen getiteld: 'Edelgestreng selectie. Een onderzoek naar de selectie voor de raio-opleiding' is dit gedaan.¹³ Het gaat om een verslag van een onderzoek onder ouderejaars rechtenstudenten van de universiteiten te Rotterdam, Groningen, Nijmegen en Amsterdam/VU met afstudeerrichting strafrecht en/of privaatrecht en raio's.¹⁴ De vraagstelling was: verschillen de voor de magistratuur geselecteerde juristen van de populatie van afgestudeerde juristen in termen van sociale herkomst en houding? Die houding betrof zowel de politieke voorkeur als hun psychische constitutie in termen van 'zelfontplooiing' en 'dominantie en zelfwaardering'. Hoewel het onderzoek niet als representatief kan worden beschouwd, is het beeld toch interessant. Van de studenten kwam 29% uit het hoogste sociale milieu, van de raio's maar liefst 77%.¹⁵

En hoe zit het tegenwoordig? Over het beroep van de ouders weten we helaas niets, maar we hebben de raio's wel gevraagd hun milieu van herkomst te typeren. Een derde van onze 140 respondenten (34%) typeerde dat als 'intellectueel', een ietwat geringe aandeel (29%) benoemde het als 'arbeidersklasse', 16 procent komt uit een 'ondernemersgezin' en 1 procent is afkomstig uit gezinnen die 'kunstzinnig' heten. De rest (21%) koos voor de categorie 'overig'. Met name het aantal toekomstige magistraten dat afkomstig is uit de arbeidersklasse vormt een duidelijke indicatie dat de magistratuur een minder elitair karakter heeft dan wel krijgt.

⁹De Groot-van Leeuwen 1991, p. 192.

¹⁰Becker 1994.

¹¹Het groeide van 2799 naar 9979. Zie Huls & Kester 1992.

¹²Bij onderzoek in het verleden werd het beroep van de vader tot uitgangspunt genomen en niet dat van de moeder gelet op het tijdsgewricht. Heden ten dage zou dat uiteraard anders (kunnen) zijn.

¹³Ten Kate & Van Koppen, 1977.

¹⁴De studentenrespons (82) vormde 32,5% van de aselect getrokken steekproef uit de vier rechtenstudentenpopulaties (252); de raio-respons bestond uit 22 (13,8%) van de 160 benaderde raio's.

¹⁵De twee groepen studenten (die wel en die geen rechter willen worden) verschillen niet echt van elkaar met betrekking tot de sociale klasse van herkomst.

3.2 Etnische herkomst

Een kenmerk dat vandaag de dag sterk in de belangstelling staat, is de etnische herkomst. Etnische diversiteit is een beleidsprioriteit binnen vele beroepsgroepen, zo ook binnen de magistratuur. Met een verwijzing naar de noodzakelijk geachte verankering van de rechterlijke macht in de samenleving, wordt thans expliciet ingezet op de entree van leden van etnische minderheden. Zo had een van de strategische vragen in de eerste beleidsagenda van de Raad voor de rechtspraak – die betrekking had op de periode 2002-2005 – betrekking op de consequenties van de multiculturele samenleving voor de Rechtspraak en daarbij werd ook aan de samenstelling van de rechterlijke macht gedacht.¹⁶ De Raad voor de rechtspraak heeft inmiddels een diversiteitsmedewerker; studentenverenigingen van allochtonen worden actief benaderd om studenten te interesseren voor de rechterlijke organisatie; de Raad voor de rechtspraak heeft een project getiteld 'Brug naar de top' waarbij rechters spreken met studenten van allochtone afkomst die mogelijk geïnteresseerd zijn. Hoe staan de zaken er nu wat betreft de diversiteit voor? Van onze respondenten heeft 15% een allochtone achtergrond, dat wil zeggen: tenminste één van de ouders van de respondent is in het buitenland geboren (11%), of de respondent is zelf in het buitenland geboren (4%).¹⁷

'Allochtoon' is echter een breed begrip. Niet alleen mensen afkomstig uit westerse landen als België, Duitsland, de Verenigde Staten en Japan vallen hieronder, maar ook mensen afkomstig uit Suriname, de Nederlandse Antillen, Noord-Afrika en Turkije. In het laatste geval spreekt men van niet-westerse allochtonen, en veel van de maatschappelijke aandacht die allochtonen betreft, is op deze groep gericht. Niet-westerse allochtonen zijn onder de raio's weinig talrijk. Van de 5 raio's die zelf in het buitenland zijn geboren kwamen er 3 uit een westers land en de overige twee hadden niet aangegeven waar zij vandaan kwamen. Van de 15 raio's van wie tenminste één van de ouders buiten Nederland is geboren, ging het in 7 gevallen om een westers land. Drie van de resterende 8 kwamen echter uit Indonesië (Nederlands-Indië), dus deze moe-

ten ook bij de westerse allochtonen worden gerekend. Aangezien er nog in één geval onduidelijk was uit welk land de ouder(s) van de allochtone respondent kwam(en), resteren 4 raio's van wie met zekerheid kan worden gezegd dat zij behoren tot de niet-westerse allochtonen. Maximaal, inclusief de 'onbekenden', gaat het om 7 raio's: 5% van onze respondenten. Dit is hetzelfde percentage als het aandeel niet-westerse allochtonen dat tussen 2005 en 2009 is toegelaten tot de raio-opleiding.¹⁸

Wijst dit percentage op selectiviteit in de werving? Om deze vraag te beantwoorden, kunnen we het percentage niet-westerse allochtonen onder de raio's afzetten tegen het vergelijkbare percentage onder de afgestudeerde rechtenstudenten in de periode 2005 tot 2009. In die periode ging het om 10,2% en is daarmee dubbel zo hoog als onder de raio's.¹⁹ Er is aldus sprake van een ondervertegenwoordiging van de niet-westerse allochtonen onder de raio's. Die ondervertegenwoordiging wordt doorgaans met name door twee factoren verklaard. Ten eerste de voorkeur van de afgestudeerden - niet-westerse allochtonen zouden vaker voor de advocatuur kiezen. Of de niet-westerse allochtonen zijn oververtegenwoordigd onder de afgestudeerde rechtenstudenten die het pad van de advocatuur opgaan, weten we niet. Maar we kunnen wel kijken naar de vertegenwoordiging van niet-westerse allochtonen onder de aanmelders voor de raio-opleiding. In de periode 2005-2009 bedroeg het aandeel niet-westerse allochtonen onder de aanmelders voor deze opleiding 10,8%.²⁰ Dit percentage is vergelijkbaar met het eerder genoemde percentage niet-westerse allochtonen onder de afgestudeerden in het recht, dus van een ondervertegenwoordiging van de niet-westerse allochtonen lijkt geen sprake. Wanneer het percentage niet-westerse allochtonen afgestudeerden in het recht dat zich over de periode 2005-2009 meldde voor de raio-opleiding wordt vergeleken met het corresponderende percentage autochtone afgestudeerden, is er een klein verschil: 16,3 voor de niet-westerse allochtonen tegen 17,1 procent voor de autochtonen. Ook op deze wijze bezien doet de belangstelling van niet-westerse allochtonen voor de raio-opleiding niet onder voor die

¹⁶Böcker 2006, p. 123 e.v.

¹⁷Ter vergelijking: van de 56 voor de raio-opleiding aanbevolen kandidaten per 01.10.2009 waren er 8 (14%) van allochtone herkomst.

¹⁸Gegevens Rvdr 2005-2009.

¹⁹Dit is berekend over de studie jaren 2004/2005 tot en met 2008/2009. Hierbij dient te worden opgemerkt dat voor het jaar 2008/2009 de cijfers nog niet definitief zijn vastgesteld. Het aandeel afstuderende allochtonen in de ruime CBS-definitie bedroeg voor diezelfde periode 19%. Kijkt men per jaar, dan ziet men een duidelijke toename. Vanaf media jaren negentig was het aandeel afgestudeerde niet-westerse allochtonen onder de Juristen ongeveer 5%; vanaf 2000/2001 stijgt dat en in 2007/2008 is het opgelopen tot 10%. Met dank aan drs F. Huls (CBS).

²⁰Gegevens Rvdr 2005-2009.

van autochtonen. Een tweede verklaring vormt de invloed van de van de selectie voor de opleiding deel uitmakende analytische test. Deze verklaring lijkt wel plausibel. Struikelt van de autochtone aspirant-raio's in het algemeen bijna de helft op dit onderdeel, van de allochtonen is dat driekwart.²¹ Algemeen wordt aangenomen dat dit te maken heeft met geringere taalbeheersing van sommige allochtone afgestudeerden. De analytische test selecteert met name op 'talige' vaardigheden. Sinds een paar jaar bestaat evenwel de mogelijkheid voor sollicitanten met een bi-culturele achtergrond om voor een alternatieve test te opteren, maar kennelijk heeft dit nog niet het gewenste effect.

Resumerend blijkt de ondervertegenwoordiging van niet-westerse allochtonen in de opleiding niet het gevolg van het achterblijven van aanmeldingen van niet-westerse allochtonen, maar het gevolg van de selectie.

Hoe waarderen de toekomstige magistraten de ondervertegenwoordiging van (niet-westerse) allochtonen? Zijn het er te weinig? Twee derde van onze respondenten vindt van wel. Maar raio's blijken geen voorstander van een minimumquotum, slechts 7% voelt hiervoor. Benaderen allochtonen het werk anders dan autochtonen? Slechts 8% denkt dat dat het geval is. De toekomstige magistraten willen dus wel meer allochtone collega's, maar denken niet dat dit inhoudelijk verschil zal maken. Kennelijk gaat het meer om de symbolische waarde van hun aanwezigheid. Hierop komen we in de conclusie nog terug.

3.3 Geslacht.

51% van de rechters bestaat tegenwoordig uit vrouwen²² en dit geldt voor nog een groter deel van de raio's: 76%. Anders dan in het geval van de allochtonen bestaat er geen officieel beleid om de ondervertegenwoordiging van mannen onder de (aankomende) rechters tegen te gaan. We hebben bij de kwestie van de oververtegenwoordiging van de vrouwen ons daarom alleen gericht op wat de raio's er zelf van vinden. Zijn er te veel vrouwelijke

magistraten? Nee, zegt meer dan de helft van de raio's (50% met betrekking tot rechters en 53% met betrekking tot officieren van justitie). Een overweldigende meerderheid (86%-87%) vindt het invoeren van een maximumquotum voor vrouwen in ieder geval niet gewenst.

Doet het geslacht van de magistratuur er eigenlijk toe? Misschien wel: 47% van de raio's geeft aan dat vrouwen het werk anders benaderen dan mannen. Dit betekent volgens raio's in ieder geval niet dat vrouwelijke rechters softer zijn.²³ Van de respondenten is 87% het niet of helemaal niet eens met de stelling dat vrouwelijke rechters softer zijn dan mannelijke rechters, 54% is het hier zelfs helemaal niet mee eens.

Hoewel er veel vrouwelijke rechters en officieren van justitie zijn, vormen ze nog een minderheid binnen de hogere beroepscolleges/ressortsparketten en in hogere managementposities.²⁴ Zo zijn thans bijvoorbeeld 2 van de 19 presidenten van rechtbanken van het vrouwelijk geslacht en 1 van de 5 presidenten van gerechtshoven, terwijl in de Raad voor de rechtspraak geen vrouwelijk leden, afkomstig uit de Rechtspraak zitten. Bij het OM zijn er op de 19 arrondissementsparketten 3 vrouwelijke hoofdofficieren van justitie en 1 vrouwelijk hoofdadvocaat-generaal op 5 ressortsparketten, terwijl in het College van Procureurs-Generaal geen vrouwelijke leden zitten. Zitten er te weinig vrouwen in topposities in de rechterlijke macht? Bijna de helft van de raio's vindt van wel; 48% vindt dat in de rechtspraak te weinig vrouwen in topposities zitten en 44% vindt dat het geval voor het OM. Tegelijkertijd vindt 73% het geen goed idee om een minimumquotum voor vrouwen in topposities in de rechterlijke macht vast te stellen. Willen vrouwelijke raio's niet naar de top of willen zij dit op eigen kracht? Die opstelling van de toekomstige magistraten wijkt in ieder geval af van internationale en nationale arbeidsmarktstrategieën en geluiden in de politiek en het bedrijfsleven. Daarin concludeert men dat alleen een gedragscode of een gefixeerd quotum tot verandering zal leiden.²⁵

²¹Böcker 2006, p. 120 tabel 7.7; volgens de gegevens van de Rvdv viel in de periode 2005-2009 41% van de autochtonen die zich hebben aangemeld voor de raio-opleiding af bij de analytische test tegenover 75% van de niet-westerse allochtonen.

²²De Rechtspraak, Jaarverslag 2009, p. 71, figuur 7.

²³Onder meer J. Eerdmans suggereerde dit. Zie De Volkskrant, 5-9-2009.

²⁴De Rechtspraak, Jaarverslag 2009, p. 71, figuur 8.

²⁵SER Bulletin, januari 2008; NRC/Handelsblad, 16-3-2010 en 18-4-2010.

3.4 Politieke oriëntatie

De magistratuur als grijze muis: dat nog steeds gememoreerde beeld staat voor een apolitieke of conservatief denkende beroeps-groep. De schets die De Groot-van Leeuwen van de politieke voorkeuren van de zittende en staande magistratuur in 1991 gaf, past hier redelijk goed bij. 'In vergelijking met de Nederlandse bevolking heeft de rechterlijke macht een sterke voorkeur voor de VVD en D66 en een geringe voorkeur voor de PvdA. De VVD en klein rechts samen komen uit op 34% tegenover 21% bij de Nederlandse bevolking. De interesse in de politiek van de leden van de rechterlijke macht is over het algemeen gering en in hun oordeel over politiek en politici klinkt dezelfde negatieve teneur door als bij mensen uit de laagste laag van de samenleving.¹²⁶

Een decennium later zag het beeld er in de NJB-enquête toch wat anders uit. Bruinsma noemde de rechterlijke macht weliswaar een geruststellend gezelschap, dit vanwege de gematigde aard van de opvattingen en interesses en de continuïteit daarin, maar de politieke voorkeuren van zijn 669 respondenten gaven een ander beeld te zien. 'Fluctuaties doen zich [...] voor bij de vraag

naar de politieke voorkeur [...] maar liefst de helft van de rechters [is] zwevende kiezer. Wel is duidelijk dat als het aan de rechters ligt er een derde paars kabinet komt, met een belangrijke brugfunctie voor D66. Hoewel de sympathie voor D66 in tien jaar meer dan gehalveerd is, is ze nog vele malen groter dan onder de bevolking (5% in april 2001). En de 8% rechtersvoorkeur voor het CDA steekt schril af tegen de 18% onder de bevolking.¹²⁷

Bij de raio's is er nog meer beweging. Zou dat wellicht te maken hebben met het feit dat zij zich politiek betrokken voelen? Bijna drie kwart (72%) zegt desgevraagd dat dit het geval is, waarbij 31% van de raio's een sterke betrokkenheid rapporteert. Slechts 11% voelt zich niet betrokken. Wat betekent die betrokkenheid in termen van partijpolitieke voorkeur? In het zicht van de destijds zich in juni van dit jaar aandienende verkiezingen vroegen we onze respondenten naar het toekomstig stemgedrag. De uitkomst wordt weergegeven in tabel 2.

Tabel 2: Politieke voorkeuren van raio's en de Nederlandse bevolking²⁸ in procenten

	CDA	VVD	PvdA	D66	GL	SP	CU	PVV	Overig	Weet (nog) niet/Geen
Raio's 2010	4	9	17	31	12	0	1	0	1	25
Bevolking 2010	14	20	20	7	7	10	3	15	4	-

²⁶De Groot-van Leeuwen 1991, p. 193.

²⁷Bruinsma 2001, p. 1927.

²⁸De gegevens die als van de bevolking staan vermeld, bestaat uit het percentage stemmen dat bij de verkiezingen op de bewuste partij is uitgebracht (www.nlverkiezingen.com). Daaruit volgt dat in het vakje 'overig' uitsluitend het aantal stemmen staat vermeld dat niet op een van de partijen uit het overzicht is uitgebracht en geen betrekking heeft op het aandeel van de bevolking dat niet heeft gestemd.

D66 mag zich verheugen in de grootste populariteit onder de raio's; op afstand gevolgd door de PvdA en GroenLinks. Extreme partijen als SP en PVV vallen daarentegen geheel buiten het spectrum. CDA en VVD zijn elk voor een betrekkelijk tot zeer klein deel van de huidige generatie aantrekkelijk. Al met al heeft de toekomstige magistratuur een duidelijk gematigd, links-liberaal stempel. Aangetekend dient daarbij wel de grote hoeveelheid op het moment van beantwoording 'zwevende kiezers'. Vergelijken we de politieke voorkeuren met die van de bevolking,

dan zijn de verschillen groot. Het D66-aandeel is onder de raio's meer dan 4 maal dat van de bevolking; het CDA en VVD-aandeel is drie tot tweemaal zo klein om over het opmerkelijke verschil ten aanzien van de SP en PVV maar te zwijgen. De rechterlijke macht in spé vormt een opmerkelijk naar links afwijkend smaldeel. Nu vormt het bovenstaande een momentopname; het is interessant om het perspectief in longitudinale zin te verbreden en te kijken naar de ontwikkelingen binnen zowel de rechterlijke macht als de bevolking. Dat geschiedt in tabel 3.

Tabel 3: Politieke voorkeuren rechters en bevolking²⁹, 1970-2008

	CDA	VVD	PvdA	D66	GL	SP	CU	LPF	PVV	Overig	Weet (nog) niet / Geen
RM 1970 ³⁰	31	36	21	11	-	-	-	-	-	1	1
RM 1991 ³¹	17	16	19	39	4	-	-	-	-	1	7
RM 2001 ³²	8	22	24	17	12	2	2	-	-	2	
RM 2003 ³³	12	24	29	17	12	2	2	?	-	1	
RM 2008 ³⁴	19	15	33	9	13	4	3	-	0	5	3
RM 2008 ³⁵	14	12	20	24	14	2	2	-	0	12	8
Bevolking 1971	37	10	25	7	7	-	2	-	-	4	
Bevolking 1989	35	15	32	8	4	0	2	-	-	4	
Bevolking 2002	28	15	15	5	7	6	3	17	-	3	
Bevolking 2003	29	18	27	4	5	6	2	6	-	3	
Bevolking 2006	27	15	21	2	5	17	4	-	6		

In 1970 was tweederde van de rechters geporteerd voor het CDA of de VVD, waarbij vergeleken met de bevolking de voorkeur voor de VVD buitenproportioneel was. Deze tweederde meerderheid was in 1991 reeds geslonken tot een derde: minder nog dan D66 in zijn eentje dat jaar scoorde. In 2008 bereikten CDA en VVD onder de rechterlijke macht het voorlopige dieptepunt met 26 procent

van de stemmen. Let wel, dit is nog altijd dubbel zoveel als het percentage raio's dat in onze enquête aangaf een voorkeur voor het CDA of de VVD te hebben. Duidelijk is dat onder de rechters het verval van het CDA na 1970 aan het verval van de VVD voorafgaat. Vergeleken met de bevolking is deze trend afwijkend: tot de verkiezingen in 2010 kon het CDA op tegen de dertig procent van

²⁹De gegevens die als van de bevolking staan vermeld, bestaat uit het percentage stemmen dat bij de verkiezingen op de bewuste partij is uitgebracht (www.nlverkiezingen.com). Daaruit volgt dat in het vakje 'overig geen' uitsluitend het aantal stemmen staat vermeld dat niet op een van de partijen uit het overzicht is uitgebracht en niet ziet op het aandeel van de bevolking dat niet heeft gestemd. M.b.t het CDA en de CU zijn in de jaren dat deze partijen nog niet bestonden de percentages van de partijen waaruit zij zijn gevormd opgeteld.

³⁰Van der Land 1970, p. 524-532.

³¹VN-enquête 1991.

³²NJB-enquête 2001. 'Overig' en 'geen' samengevoegd.

³³VN-enquête 2003. 'Overig' en 'geen' samengevoegd.

³⁴VN-enquête 2008, op de vraag wat ze in 2006 hebben gestemd.

³⁵VN-enquête 2008, op de vraag wat zij op dat moment zouden stemmen.

de stemmen rekenen. Bovendien nam onder het publiek de steun voor de VVD over de jaren gestaag toe, terwijl deze onder de rechters terugliep. De raio's lijken deze trend voort te zetten. De sterke voorkeur voor D66 smolt onder de rechters na 1991 ras weg. In 2008 vertoonde deze weer een toename, tot 24 procent – altijd nog minder dan de 31 procent onder de raio's. GroenLinks scoort bij de rechters zo rond de 13 procent, en dat is vrijwel gelijk aan het percentage onder de raio's.

De religieuze partijen hebben onder raio's weinig aanhang. Dit ondanks het feit dat 28% van de raio's aangeeft gelovig te zijn. Het aantal niet gelovigen ligt daarmee iets hoger dan de 60% van de magistraten in 2008 en de 58% in 1991.³⁶ Het aantal niet gelovigen ligt binnen de rechterlijke macht daarmee beduidend hoger dan onder de bevolking: volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek was in 2007 44% van de bevolking niet religieus.³⁷

3.5 Maatschappelijke oriëntatie

Om over de maatschappelijke oriëntatie van de raio iets aan de weet te komen, vroegen we naar diens leesgedrag. Het ging daarbij zowel om de dagelijkse krant als om het (verondersteld) dieper gravende opinieblad. In de onderstaande tabel 4 hebben we de antwoorden afgezet tegen het leesgedrag van de rechterlijke macht als geheel in 2008.³⁸ Beide patronen hebben we aangevuld met het leespatroon van de bevolking; in dit geval zijn dat de abonnees op de betreffende kranten anno 2007.³⁹ Zoals verwacht, blijkt de enorme dominantie van het NRC/Handelsblad bij de rechterlijke macht en de raio's. Respectievelijk 66% en 41% van de betrokkenen leest deze krant terwijl slechts 12% van de bevolking dat ook doet. Dat verschil wordt nog groter als we NRC Next in het beeld betrekken. De tegenvoeter vormt de Telegraaf; die wordt 5 tot 6 maal zo vaak gelezen door de bevolking als door de leden van de magistratuur. Opvalt dat het AD door de raio's aanmerkelijk vaker wordt gelezen dan door de rechterlijke macht. Of het laatste een indicator is voor het sterker worden 'emotiegehalte' in de huidige informatiecultuur – Schnabel verwijst daarnaar via het label:

intensivering- is een vraag die hier slechts ter overdenking wordt opgeworpen.⁴⁰

Het leespatroon van de huidige en toekomstige magistraten, althans wat betreft de rechterlijke macht, geen novum. Een vergelijking met het beeld in 1991 laat zien dat toen 70% van hen het NRC/Handelsblad las, 24% de Volkskrant en 5% de Telegraaf.⁴¹ Wat betreft de huidige situatie valt nog op te merken dat op basis van een somming van de percentages van alle kranten – 136% voor de rechters en 116% voor de raio's – gesteld kan worden dat de rechters meer verschillende kranten lezen dan de raio's. Dat verschil wordt met name veroorzaakt door het NRC/Handelsblad en de Volkskrant.

Tabel 4: leesgedrag van het lezende deel der raio's, rechters en bevolking

	Bevolking 2007	RM 2008 ⁴²	Raio's 2010
NRC Handelsblad	12	68	41
NRC Next	4	8	19
De Telegraaf	35	6	7
De Volkskrant	14	37	29
AD	24	5	11
Trouw	6	12	9

De raio heeft, zacht gezegd, geen sterke neiging opiniebladen of tijdschriften te lezen. Meer dan de helft van de respondenten leest niet wekelijks een tijdschrift (de vakbladen niet meegerekend). De meest gelezen lectuur bestaat uit: modebladen (11%) en de Linda, VN en Elsevier met ieder 9%. De Elsevier en Vrij Nederland scoren ook in 2008 onder magistraten het hoogst (respectievelijk

³⁶VN-enquête 2008; VN-enquête 1991, p. 32.

³⁷http://nl.wikipedia.org/wiki/Godsdiensten_in_Nederland

³⁸VN-enquête 2008.

³⁹De referentie is het percentage abonnees per krant afgezet tegen totaal aantal abonnees van landelijke dagbladen uit: De Journalist, 23 mei 2008, p. 16-17. De cijfers kunnen strikt genomen niet 1 op 1 worden vergeleken omdat in de VN-enquête en de raio-enquête niet is gevraagd naar abonnementen, doch gevraagd is welke krant zij minstens één keer per week lezen.

⁴⁰Schnabel 2004, p.5.

⁴¹VN-enquête 1991.

⁴²VN-enquête 2008.

15% en 16%), maar slechts 1% gaf aan dames- en glamourbladen te lezen.⁴³ De interesse in lifestyle lijkt zich hier te manifesteren.

De toekomstige magistraten hebben aldus grotendeels dezelfde voorkeur als rechters op het gebied van dagbladen en opiniebladen, maar lezen wel minder dan hun voorgangers. Zoeken zij hun heil in moderne media en communicatiemiddelen? Dit lijkt slechts zeer beperkt het geval te zijn. Slechts een kwart van de respondenten geeft aan gebruik te maken van social networks en niemand tuitert. Hieruit kan evenwel niet worden afgeleid dat de moderne magistraat afkerig is gebruik te maken van technologische ontwikkelingen; 45% is in voor nieuwe gadgets.

Kennisnemen van de maatschappelijke ontwikkelingen is één, er op een of andere wijze zelf aan deelnemen is wat anders en wellicht een betere indicator voor het al dan niet maatschappelijk betrokken zijn. Staren raio's zich blind op hun werk in hun studeerkamer of doen ze ook nog wat daarbuiten? Een kwart (28%) vervult niet-werkgerelateerde nevenfuncties en iets meer (30%) verricht een werkgerelateerde nevenfunctie. Dit percentage is aanmerkelijk lager dan het percentage onder magistraten in 1991. Toen vervulde 80% een nevenfunctie.⁴⁴ En ook lager dan het percentage onder magistraten in 2008, te weten 64%.⁴⁵ Het is overigens niet verwonderlijk dat dit percentage onder raio's lager ligt. Zij staan immers aan het begin van een loopbaan en veel van de nevenfuncties gaat men meestal pas na verloop van enige tijd vervullen. De helft van de respondenten geeft bovendien aan (nog) wel een werkgerelateerde nevenfunctie te willen verrichten en 65% vindt het zelf ook wenselijk dat magistraten nevenfuncties verrichten. 29% geeft daarbij aan vrijwilligerswerk te verrichten met een gemiddelde van 7 uur per maand. De mensen die geen vrijwilligerswerk doen, geven aan dat ze hier geen tijd voor hebben c.q. geen prioriteit aan geven.

Waar houden de magistraten van de toekomst zich wel mee bezig

in hun vrije tijd? Op deze open vraag hebben velen geantwoord koken, uit eten gaan, borrelen, lezen, bezoek aan musea en theater en sport. Vele van deze activiteiten lijken voornamelijk te zijn gericht op de individuele behoeften (bevrediging). In samenhang bezien met de voorkeur voor lifestyle die eerder werd gesignaleerd, lijken dit uitingen van de tendens tot individualisering, een ander kenmerk dat volgens Schnabel de huidige maatschappij kenschetst.⁴⁶ Daarnaast hebben sommigen het doorbrengen van tijd met gezin, familie en vrienden onder de hobby's geschaard.

3.6 Universitaire herkomst

Tot de jaren vijftig waren de Rijksuniversiteit Leiden, de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit Utrecht met afstand de belangrijkste universiteiten voor de opleiding van aankomende leden van de rechterlijke macht. In 1986 was Leiden nog wel de belangrijkste universiteit, maar aan de dominantie van de grote drie was reeds een einde gekomen. Dit gold met name voor de UvA, dat haar aandeel van 23 procent zag teruglopen tot 13 procent. Onder de huidige generatie raio's is de positie van de universiteit Leiden verder afgekalfd: de universiteit Utrecht blijkt de grootste groep te hebben opgeleid.⁴⁷

⁴³VN-enquête 2008.

⁴⁴De Groot-van Leeuwen 1991, p. 96.

⁴⁵VN-enquête 2008.

⁴⁶Schnabel 2004, p. 5. Men is het er niet over eens of dit een positieve of negatieve ontwikkeling is. Volgens sommigen, is het een voorwaarde om tot sociale integratie en betrokkenheid te komen.

Zie o.a. http://participatiewiki.be/wiki/index.php/Individualisering,_sociale_integratie_en_burgerschap

⁴⁷De Groot-van Leeuwen 1991, p. 64.

Tabel 5: universitaire herkomst in procenten, 1951-2010

	RM 1951	RM 1986	Raio's 2010
Leiden	40	31	16
Utrecht	23	19	18
Groningen	12	10	16
UvA	27	13	13
VU	-	10	3
Radboud	5	12	10
Erasmus	-	4	8
Tilburg	-	2	9
elders			7

In ieder geval laat het huidige beeld een grotere mate van pluriformiteit zien.

3.7 Per saldo

Qua herkomst kan men de huidige generatie magistraten moeilijk typeren als een elite; bijna 1 op de 3 is afkomstig uit een gezin uit de arbeidersklasse. Raio's blijken weliswaar vaak afkomstig uit gezinnen met academisch geschoolde ouders, doch dit is in het huidige tijdsgewricht onvoldoende om te kunnen spreken van een elitaire achtergrond.

Daarnaast vormt het aandeel allochtonen onder de toekomstige rechters en officieren van justitie weliswaar geen afspiegeling van de bevolking, maar lijkt het wel op het aandeel allochtonen dat een rechtenstudie heeft afgerond. De oorzaak van de ondervertegenwoordiging van niet-westerse allochtonen in de raio-opleiding ligt niet in de belangstelling van de laatsten, maar in de selectie. De horde van de analytische test blijkt voor relatief veel niet-westerse allochtone afgestudeerden te hoog. Vraag is of het aantal allochtonen in de rechterlijke macht – anders dan voor het aanzien – ook inhoudelijke betekenis zou hebben. Volgens

raio's is dit nauwelijks het geval: mannen en vrouwen benaderen het werk eerder verschillend dan allochtonen en autochtonen.

Raio's hebben een van de burgers afwijkende politieke voorkeur. Zij neigen vaker – en nog sterker dan magistraten – naar D66 en GroenLinks, en minder vaak naar de VVD of het CDA. Daarmee vormen ze een opmerkelijk homogeen gematigd-links gezelschap. Het leesgedrag van raio's lijkt evenmin op dat van de burgers: het NRC/handelsblad domineert. De verschillen met de generatie rechters uit 1991 lijken gering, vergeleken met de huidige generatie rechters is het leesgedrag van de raio's wat minder pluriform. Wanneer wordt gekeken naar de universiteiten waaraan de raio's hebben gestudeerd, is het beeld aanzienlijk pluriformer dan in het verleden.

Men kan zich afvragen wat de betekenis is van het nagaan of de toekomstige magistraten een afspiegeling van de samenleving vormen. Daarbij moeten twee zaken worden onderscheiden; betekenis voor de inhoud van het werk en symbolische betekenis, in die zin dat het voor de legitimiteit van de rechtspraak van belang kan zijn dat de magistratuur in het sociaal profiel een afspiegeling van de bevolking vormt. Rechtssocioloog Sloot concludeert dat afspiegeling vooral van symbolisch belang kan zijn: 'Beslissingen, genomen door een zichtbaar sociaal divers samengestelde rechterlijke macht zijn geloofwaardiger en, onder omstandigheden, kwalitatief beter. De de facto legitimiteit wordt erdoor vergroot. (...) In een tijd van toenemende rechtsvormende taken en een steeds grotere bemoeienis met kwesties die veel maatschappelijke onrust teweegbrengen, worden de legitimiteitsvereisten van de rechterlijke macht steeds nijpender. Telkens wanneer een deel van de bevolking zich niet kan verenigen met een rechterlijke beslissing bestaat de kans dat ook de persoon van de rechter en daarmee de samenstelling van de rechterlijke macht, in beeld komt.'⁴⁸ Als we de hiervoor besproken resultaten bekijken, heeft de rechterlijke macht in de toekomst wellicht nog een wereld te winnen.

⁴⁸Sloot 2004, p. 61-62.

4. De training-4-the-job

4.1 De structuur van de opleiding

De raio-opleiding is een zesjarige opleiding, waarvoor afgestudeerde juristen (ook zonder enige werkervaring) zich kunnen aanmelden. Wanneer zij de uitgebreide selectieprocedure positief hebben doorlopen, wordt de raio in dienst genomen bij SSR en gedetacheerd bij een van de rechtbanken. Daar ontvangt de raio een functiegerichte opleiding met cursusdagen bij SSR in Zutphen, Utrecht en elders. De training-on-the-job vangt aan met een periode van 6 maanden in de strafsector, waarbij de raio voornamelijk de rol van griffier vervult, gevolgd door 10 maanden in de civiele sector en 10 maanden in de bestuurssector. Onder leiding van de opleider doet de raio zittingen. Vervolgens is de raio 12 maanden substituut-officier van justitie en hierna moet hij/zij de keuze maken om rechter of officier van justitie te worden. In de 10 maanden die volgen (de verdieping) blijft de raio substituut-officier van justitie dan wel wordt hij/zij benoemd tot rechter-plaatsvervanger in een van de sectoren van de rechtbank.

De laatste twee jaar (waarop korting kan worden verleend indien sprake is van relevante werkervaring) worden buiten de rechterlijke organisatie doorgebracht: in de advocatuur, bij een internationaal tribunaal, bij een van de ketenpartners of een andere instantie waarbij relevante werkervaring kan worden opgedaan. Deze laatste fase wordt de buitenstage genoemd. Met de afronding van de buitenstage eindigt de raio-opleiding en het werkgeverschap van SSR. Dan wordt de raio nog niet benoemd tot rechter of officier van justitie, maar (voor de duur van één jaar) tot gerechtsauditeur of substituut-officier van justitie.

4.2 Algemene tevredenheid

Gevraagd naar hun algemene tevredenheid over de opleiding door SSR blijkt 87% van de raio's het enigszins (41%) of helemaal (46%) eens te zijn met de stelling 'ik ben tevreden over de raio-opleiding'. De positieve waardering van de opleiding blijkt ook uit het feit dat 83% aangeeft helemaal geen spijt te hebben van de keuze om raio te worden. Ze zijn erg enthousiast over beide

beroepsmogelijkheden; 95% geeft aan het beroep van rechter en het beroep van officier van justitie geweldig te vinden. Vrijwel allen (98%) denken in die rol te kunnen bijdragen aan een betere maatschappij. Maar daar moet wel veel tijd en energie in worden gestoken. Van de respondenten geeft 40% aan het te druk te hebben met de opleiding en 53% maakt elke week overuren. Wellicht is dit nog maar een voorproefje van wat zij in hun verdere loopbaan zullen tegenkomen: uit de dagelijkse ervaring van de magistratuur is bekend dat de werkdruk als hoog wordt ervaren.⁴⁹

In het verleden is meermalen gediscussieerd over de vraag of OM en ZM in de opleiding verenigd moeten blijven. Telkens luidde het antwoord hierop bevestigend en hierin wijkt het antwoord van de huidige raio's niet af. Maar liefst 95% van de respondenten geeft aan dat de combinatie van OM en ZM in de opleiding een duidelijke meerwaarde heeft. Een ruime meerderheid van 65% vindt ook de volgorde van de verschillende opleidingsperiodes logisch. De enige uitzondering hierop lijkt de buitenstage te zijn. De kritiek daarop is tweeledig: een ruime meerderheid van 69% geeft aan dat de buitenstage zou moeten plaatsvinden vóór de verdieping; daarnaast staat een forse minderheid (42%) kritisch tegenover de duur van de buitenstage: deze wordt te lang bevonden. Het auditeurs- en substituut-jaar krijgt de meeste kritiek. Voor afschaffing pleit 94% van de respondenten.

4.3 Oordeel over de kwaliteit

De raio-opleiding is, zoals boven aangegeven, een training-on-the-job op rechtbank en het parket. In dit verband moet het risico onder ogen worden gezien dat de kwaliteit van de opleiding op de verschillende locaties kan verschillen. Volgens een overgrote meerderheid van onze respondenten (85%) is dat ook daadwerkelijk het geval en vrijwel allen (95%) vinden dat een onwenselijke situatie, ongeacht of zij al een keuze over de voortzetting van hun carrière (bij OM dan wel ZM) hebben gemaakt of niet. De kwaliteit van opleiden wordt daarbij door 28% van de respondenten lager bevonden bij het parket dan bij de rechtbank.

⁴⁹Zie bijvoorbeeld VN-enquête 2008, waarbij 72% van de magistraten aangaf de werkdruk hoog te vinden.

Volgens 72% van de respondenten zou de gewenste uniformiteit in de kwaliteit van de opleiding kunnen worden verbeterd door het SSR mogelijk te maken zaken betreffende de opleiding dwingend aan de rechtbanken en de parketten op te leggen.

Vanzelfsprekend vervullen bij een training-on-the-job de praktijk-opleiders – zelf rechter of officier van justitie – een cruciale rol. Zij begeleiden en beoordelen de raio; in feite zijn zij het die bepalen of iemand al dan niet kan toetreden tot de magistratuur. Er wordt van hen veel verwacht. Enerzijds moeten zij bezitten over een grote mate van vakkennis en vaardigheden, anderzijds dienen zij de capaciteiten te hebben om als leermeester op te treden. Naar de beoordeling van beide rollen is gevraagd en die waardering loopt uiteen. Van de respondenten geeft 92% aan tevreden te zijn over de inhoudelijke kwaliteit van zijn opleiders; nagenoeg de helft van de respons is zelfs zeer positief. Maar de onderwijskundige vaardigheden worden lager beoordeeld: weliswaar was een ruime meerderheid (65%) het (enigszins of helemaal) eens met de stelling 'ik ben tevreden over de opleidingskundige vaardigheden van mijn opleiders', maar de groep 'helemaal eens' telde maar 16 procent. Bovendien was 1 op de 5 raio's ontevreden. Desondanks scoren de onderwijskundige vaardigheden van de opleiders nog altijd hoger dan de opleidingsadviseurs van SSR, die vanuit SSR bij de beoordeling aanwezig zijn, daarover adviseren en het eerste aanspreekpunt voor de raio's binnen SSR zijn. Slechts 56% van onze respondenten is over hen tevreden, 1 op de 5 is dat niet.

4.5 Vertrouwen in SSR

Hoe staan raio's tegenover SSR als hun werkgever? 71% van de respondenten geeft aan positief tegenover SSR als werkgever te staan. Om sociaal wenselijke antwoorden hierbij zoveel mogelijk te vermijden, hebben we gepoogd dit thema ook indirect te benaderen, bijvoorbeeld door te vragen in welke mate men het al dan niet eens is met de stelling dat er met de veranderingen in het afgelopen jaar (nieuwe rector, nieuwe Studiegids, (grotere) rol opleidingsadviseurs) veel is verbeterd binnen SSR. Met deze stelling is 1% het helemaal oneens, 5% het enigszins mee oneens, 61% neutraal, 28% enigszins mee eens en 6% helemaal mee eens. Het lijkt te vroeg om hieruit te concluderen dat maar een klein deel van de respondenten meent dat er een verbetering is opgetreden.

Wellicht weet men niet dat er veel veranderd is, of heeft men daarvan de effecten nog niet gezien: die 61% neutraal wijst in die richting. Raio's die al wat langer meegaan (reeds hun keuze over de wijze van voortzetting van hun carrière hebben gemaakt), zijn in dit verband positiever en hebben wellicht meer kijk op de zaak: van hen is 47 procent het er (enigszins of helemaal) mee eens dat er veel verbeterd is, van de respondenten die nog niet gekozen hebben is dat 34%.

Tegenover de inhoud van de recent uitgebrachte Studiegids Raio-opleiding, waarin de leerdoelen en te ontwikkelen competenties met behulp van taken en taakcriteria per opleidingsperiode zijn neergelegd, staan de raio's positiever. Met de stelling 'ik ben tevreden over de inhoud van de Raio-studiegids' is 1% het helemaal oneens, 9% het enigszins oneens, 31% neutraal, 51% enigszins eens en 9% helemaal eens.

4.6 Per saldo

De raio's tonen zich tevreden over de opleiding die ze ontvangen al vergt de opbouw ervan – de plaats en duur van de buitenstage en de bewaking van de uniformiteit – aandacht. Om de uniformiteit te vergroten, wil een meerderheid van de raio's dat SSR meer bevoegdheden krijgt. Het formeel buiten de opleiding vallende auditeur- en substituut-jaar heeft, zo blijkt, geen betekenis meer. Afschaffen of voorzien in een zinvol alternatief lijkt hier de keus. Het belangrijkste dat uit deze enquête naar voren komt, is wellicht dat de opleidingskundige vaardigheden van de opleiders – die feitelijk de kwaliteitsbewakers van de (toekomstige) magistratuur zijn – negatief afsteken bij hun inhoudelijke capaciteiten. Het zijn van een goede magistraat – in de zin van een kundig jurist – is niet voldoende; het functioneren als een goed rechter of officier vergt heden ten dage meer dan kennis alleen en het zijn van een goed opleider vergt aanvullende competenties. Is het de overdracht van andere dan louter juridisch-inhoudelijke competenties die een derde van de raio's thans kennelijk mist? Of de specifieke competenties die voor kennisoverdracht zijn vereist? Een kennisintensieve organisatie die kwaliteit voorop heeft staan moet hier iets mee gaan doen en dat betekent als eerste uitzoeken waar precies de knelpunten zitten.

5. In verhouding tot de buiten- en de binnenwereld

Eén van de twee centrale vragen die ons bezighielden, betrof die naar het beeld dat de aankomende magistraten hebben van hun beroep, hoe ze dat positioneren in de samenleving. Hoe kijken ze aan tegen de kritiek op het functioneren van rechters en officieren van justitie, hebben ze zelfkritisch vermogen? Nu zijn dat grote, vërreikende vragen en het zou getuigen van overmoed als wij zouden claimen via deze peiling tot een afdoende beantwoording te komen. Niettemin is geprobeerd om daartoe een aanzet te geven.

5.1 De kloof met de burger

Een veel gehoord verwijt aan het adres van de huidige rechter (en misschien breder: aan de magistratuur) is het onvoldoende gevoel hebben met de maatschappij. Dat verwijt treft in het bijzonder de strafrechter en het verwijt wordt doorgaans gebaseerd op de naar het oordeel van burgers – blijkens hun stelselmatige beantwoording van vragen in bevolkingsenquêtes – te lage straffen die rechters opleggen. Het verwijt komt er op neer dat rechters zich meer gelegen zouden moeten laten liggen aan de opvattingen van de bevolking. En niet alleen dat, rechters zouden vandaag de dag ook meer dan voorheen aan de bevolking verantwoording voor hun optreden moeten afleggen. Responsiviteit, zo heet het, vormt daarmee een item dat centraal staat in betogen en geschriften die handelen over de juiste plaatsbepaling van de strafrechter in de huidige samenleving. Responsiviteit is het anker dat de recht-spraak legitimiteit biedt.

Vanuit het perspectief van de rechterlijke macht rijzen vragen: is het beeld dat van haar in de media wordt geschetst wel een correct beeld, tot hoe ver moet men gaan bij het toelaten van de invloed van de leek en welke eis wordt in welke mate gedragen door de samenleving? In het najaar van 2003 hebben Elffers en De Keijser een interessante bijdrage geleverd aan deze discussie in de vorm van een onderzoek⁵⁰ waarin de vraag centraal stond: in welke mate berust de kloof in opvattingen over elkaars positie op al dan niet juiste percepties? Is het wel zo dat de Nederlandse burger de rechter een tekort aan responsiviteit toedicht, zo ja op

welke gronden en welke houding van de rechter wenst men dan wel? En andersom, hoe denkt de rechter zelf over zijn functioneren en heeft hij wel een correct beeld van de opvattingen van de burger? Belangrijk onderzoek omdat onjuiste percepties van elkaars positie een onwenselijke spiraalwerking en verharding van standpunten kan veroorzaken.

Wij hebben in onze enquête hun aanpak herhaald door het gebruik van stellingen die enerzijds betrekking hebben op de wijze waarop strafrechters zich feitelijk opstellen en anderzijds stellingen over de wenselijke opstelling van een strafrechter.

Stellingen over feitelijke opstelling van de rechter

- 1) Rechters moeten beter hun best doen om hun beslissingen uit te leggen aan de gewone burger;
- 2) Rechters nemen te vaak beslissingen die voor gewone burgers niet te accepteren zijn;
- 3) Rechters zitten in een ivoren toren;
- 4) Rechters in Nederland zijn goed op de hoogte met wat er in de samenleving speelt.

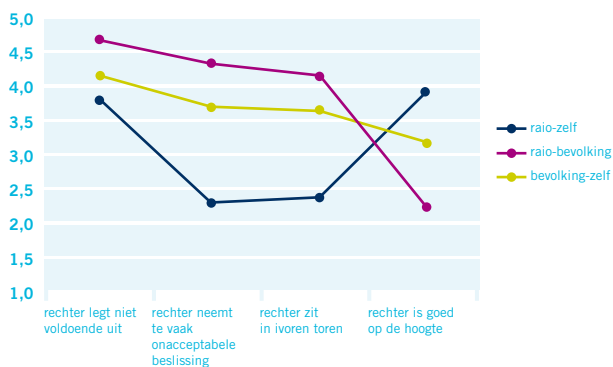
Stellingen over wenselijke opstelling van de rechter

- 1) Om zijn onafhankelijkheid te bewaren moet de rechter zich in grote zaken afsluiten voor wat het publiek er van vindt;
- 2) Rechters moeten alleen op de zaak zelf letten en niet op wat het publiek er van vindt;
- 3) Een rechter kan nu eenmaal niet voorkomen dat sommige beslissingen tot onbegrip in de samenleving leiden;
- 4) Als het publiek over een misdrijf erg verontwaardigd is dan moet de rechter in die zaak extra streng straffen;
- 5) Het is belangrijker dat een beslissing in de samenleving geaccepteerd wordt dan dat die beslissing juridisch helemaal zuiver is.

⁵⁰ Elffers & De Keijser 2004.

Aan de raio's is gevraagd hoe zij over deze stellingen dachten en vervolgens hoe zij dachten dat de bevolking zou denken over dezelfde stellingen. De bevindingen staan weergegeven in de navolgende figuren. Figuur 1 geeft weer hoe de raio's de huidige opstelling van de strafrechter waardeert, hoe de raio's denken over de waardering daarvan door de bevolking en tenslotte hoe de bevolking zelf die opstelling waardeert.

Figuur 1: Hoe is de rechter bezig? Wat de raio vindt, wat de raio denkt dat de bevolking vindt, en wat de bevolking vindt

De antwoorden werden gegeven op een schaal van 1-5, lopend van geheel oneens, oneens, niet oneens/niet eens, eens naar geheel eens. Scores rond de 3 moet men interpreteren als neutraal.

De raio's (blauwe lijn) zijn het duidelijk eens met de stellingen dat de strafrechter thans niet voldoende uitleg geeft over diens beslissing en ze zijn eveneens van mening dat de strafrechter wel weet wat er vandaag de dag in de samenleving speelt. Met betrekking tot de andere twee stellingen zijn ze het (aarzelend) oneens.

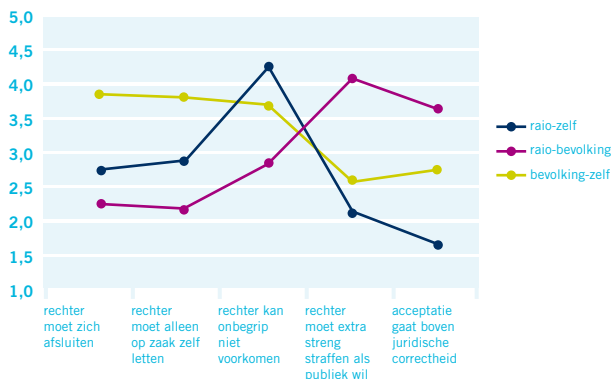
In de ogen van de raio's (paarse lijn) is de bevolking nog sterker van mening dat er een tekort aan uitleg van de kant van de rechter bestaat. Verder menen de raio's dat de burgers van opvatting zijn dat de rechter te vaak onacceptabele beslissingen neemt en in zijn spreekwoordelijke ivoren toren zit. De gemiddelde Nederlander zal het volgens de raio's oneens zijn met de stelling dat de rechter goed op de hoogte is. Al met al bestaat er in de ogen van de raio's op drie van de vier punten een forse kloof. Of dat laatste ook werkelijk zo is? Op basis van een bevolkingsenquête die de Raad voor de rechtspraak in 2009 hield, bestaat deze kloof inderdaad. In figuur 1 is de opvatting van de bevolking met een gele lijn weergegeven. Daaruit blijkt evenwel dat het publiek er aanzienlijk gematigder opvattingen op nahoudt dan de raio's van hen menen: alle scores van de burgers liggen tussen de 3,2 en de 4,2 en bereiken niet de hoogten en diepten die de raio's hadden verwacht.

Het gematigde karakter van de bevolkingsopinie komt nog beter tot z'n recht als men beseft dat het beeld van 2009 nauwelijks afwijkt van het beeld dat Elffers en de Keijser in 2003 aantroffen. Op één punt is de bevolking anno 2009 meer negatief: men meent minder dat de rechters goed op de hoogte zijn van wat er in de samenleving speelt. Dit is niet zo vreemd als men zich realiseert dat de enquête gehouden werd op het moment dat de rechtspraak wegens de ontsnapping van Saban B. door een beslissing van het hof Arnhem negatief in het nieuws was.

Vervolgens richten we ons op de percepties met betrekking tot de gewenste opstelling van de rechter. In figuur 2 zijn de bevindingen grafisch weergegeven op dezelfde manier als hierboven in figuur 1. Voor de gewenste rechterlijke opstelling volgens het publiek maken we in dit geval gebruik van gegevens die Elffers en De Keijser in 2003 verzamelden omdat andere niet voorhanden zijn. Zij maakten gebruik van een 7-puntsschaal die we ten behoeve van de vergelijking hier hebben omgerekend naar onze 5-puntsschaal.

Figuur 2: Hoe moet de rechter zich opstellen?
Wat de raio vindt, wat de raio denkt dat de bevolking vindt, en wat de bevolking vindt

De antwoorden werden gegeven op een schaal van 1-5, lopend van (geheel) oneens naar (geheel) eens. Scores in het gebied tussen 2,0 en 3,0 moet men interpreteren als neutraal (niet oneens/niet eens).

De raio's zijn licht negatief over het zich moeten afsluiten van de rechter bij het beoordelen van de zaak en of de rechter alleen op de zaak zelf moet letten. Ze denken dat de bevolking het met deze stellingen sterker oneens is. Zelf zijn ze ervan overtuigd dat de rechter met haar beslissing onbegrip nooit kan voorkomen en ze denken dat de bevolking hier min of meer neutraal scoort. Niet verbazingwekkend blijken ze het oneens met de beweringen dat rechters hun straf moeten afstemmen op de 'vox populi' en dat de acceptatie van de straf door de bevolking belangrijker is dan de juridische correctheid van het vonnis. Daarover, zo denken zij, denkt de bevolking tegengesteld.

De bevolking zelf heeft echter een geheel andere mening dan de raio's veronderstellen. In de meeste gevallen is deze mening niet zoveel anders als wat de raio's zelf van de stelling vinden. Dat geldt echter niet voor het zich moeten afsluiten door de rechter en het alleen op de zaak letten door de rechter. Terwijl, zoals gezegd, de raio's hier licht afwijzend tegenover stonden,

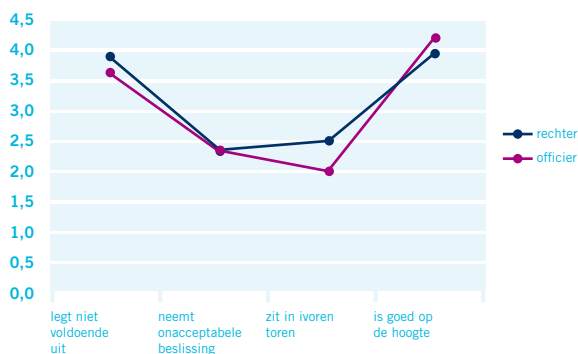
is de mening van het publiek niet negatief, wat de raio's dachten, maar positief: de rechter moet zich inderdaad afsluiten en inderdaad alleen op de zaak zelf letten. Een niet te veronachtzamen verschil met de raio's zit bij de scores van de bevolking op de waarde van de juridische correctheid. Daar lijkt de bevolking minder zwaar aan te tillen. Kortom: de raio's hebben verkeerde (en tamelijk extreme) opvattingen over wat het publiek van belang vindt. De kloof tussen rechter en burger ziet er anders uit en is geregeld minder groot dan door deze raio's wordt verondersteld. De burger wil vooral een professionele rechter die zich door de inhoud van de zaak laat leiden en zich niet in zaken laat beïnvloeden door de roep uit de samenleving.

Ter afsluiting nog dit. Het bovenstaande beeld vormt in grote lijnen een weerspiegeling van de resultaten die Elffers en de Keijser aantreffen. Begrijpelijk, omdat dit soort collectieve voorstellingen zich niet een, twee, drie wijzigen. Wanneer men niet twijfelt aan het belang van de juiste beeldvorming, dan onderstrepen deze bevindingen de noodzaak en de relevantie van onderzoek en vooral de verspreiding van de kennis daarvan. Een opleidingsinstituut als de SSR kan hier een cruciale rol vervullen. Als voorbeeld hiervan wordt door opleidingskundige De Min (SSR) wel genoemd het toevoegen van andere belevingsdomeinen aan de opleiding.⁵⁰

5.2 Het beroepsperspectief

De voorgaande analyse beruiste op stellingen waarin de rechter steeds expliciet het onderwerp vormde. Omdat de raio-opleiding een 'tweeledig' referentiepunt kent - er wordt immers opgeleid voor rechter en voor officier van justitie - leek het ons zinvol om na te gaan of raio's andere oordelen over en verwachtingen van officieren van justitie dan van rechters hebben. Vandaar dat we de voornoemde stellingen ook geformuleerd hebben in termen van 'de officier van justitie'. Figuur 3 toont de opvattingen van raio's over de feitelijke responsiviteit van rechters en officieren. Men ziet dat er globaal nauwelijks verschil bestaat.

Figuur 3: Hoe zijn rechters en officieren volgens de raio's bezig?

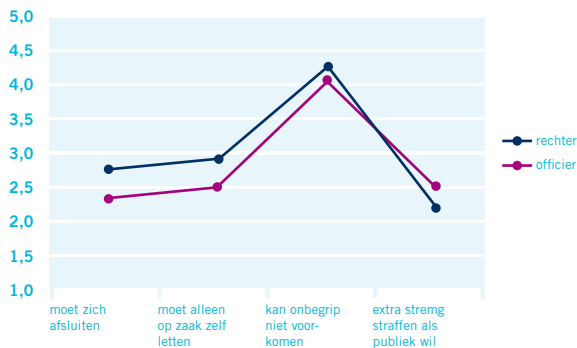

Maar kijkt men specifieker, dus per stelling, dan blijkt dat met name de officier toch minder (door 7% van de raio's) dan de rechter (door 23%) een 'bewoner van de ivoren toren' wordt genoemd. Meer respondenten zijn het er ook helemaal mee eens dat de officier van justitie goed op de hoogte (38%) is in vergelijking met de rechter (22%). Kortom, de officier van justitie staat volgens de raio's iets dichterbij de burger en heeft iets meer kennis van de samenleving.

Kijken we naar de percepties in normatieve zin met betrekking tot beide beroepen dan ziet men ook hier globaal niet veel verschil. Op detailniveau worden de verschillen wat meer pregnant.

⁵⁰M. de Min, Belevingsgericht leren en opleiden binnen de rechtspraak, Adviesrapport, Afstudeeropdracht Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, faculteit Opleidingskunde juli 2010

Figuur 4: Hoe zouden rechters en officieren zich volgens de raio's moeten opstellen?

Raio's vinden dat een officier van justitie zich minder hoeft af te sluiten voor de mening van het publiek: 65% is het met de stelling oneens wanneer het de officier van justitie betreft tegenover 51% in het geval van de rechter. Ze denken dat de burgers het er in geval van de rechter in sterkere mate mee oneens zijn; 71% in het geval van de rechter tegenover 65% in het geval van de officier van justitie. In lijn daarmee vinden raio's voorts dat een officier van justitie bij het bepalen van zijn strafeis meer rekening moet houden met de verontwaardiging van het publiek (28%) dan de rechter bij zijn eindoordeel (19%). Resumerend vinden raio's dat officieren van justitie in hun werk meer rekening hebben te houden met opvattingen in de samenleving dan rechters. Dit sluit aan bij het oordeel van de raio's met betrekking tot de in figuur 3 behandelde stellingen.

Het beroepsbeeld en de mate waarin men daarin eventueel verschillen ziet voor de rechter en de officier hebben we ook langs

een andere weg zichtbaar proberen te maken. Dat is gedaan door te vragen naar 10 eigenschappen die men moest ordenen naar het voor het beroep veronderstelde belang, dus zowel voor het beroep rechter als officier. De resultaten treft men aan in figuur 5. Het gaat daarbij niet alleen om de klassieke eigenschappen van rechtvaardigheid, onafhankelijkheid en onpartijdigheid, om juridisch inhoudelijke kennis en kunde maar ook om zogenaamde responsieve eigenschappen als goed luisteren, inlevingsvermogen, weten wat er in de samenleving speelt en strengheid. Welke eigenschappen vinden de magistraten van de toekomst nu essentieel voor een goede functievervulling?

Figuur 5: Waardering door raio's van eigenschappen van rechters en officieren: gemiddelde rangscores (hoe lager het cijfer, hoe belangrijker de eigenschap wordt gevonden)

Aangezien de respondenten gevraagd werden de belangrijkste eigenschap op de eerste plaats te zetten, hebben de belangrijkste eigenschappen een lage score. Wanneer daarbij de afstand tussen de beide lijnen gering is, betekent dit dat de waardering van de eigenschap voor beide beroepen (nagenoeg) gelijk is. Onpartijdig zijn staat met een gemiddelde rangscore van 2,6 voor de rechter op de eerste plaats, gemiddelde rangscore voor de officier van justitie is voor onpartijdig zijn echter maar 5,8. Voor de rechter wordt deze eigenschap dus veel belangrijker gevonden dan voor de officier. In mindere mate geldt dat ook voor goed kunnen luisteren, onafhankelijk zijn en rechtvaardig zijn. Omgekeerd worden eigenschappen als kritisch zijn, weten wat er speelt in de samenleving en zich kunnen verplaatsen in het slachtoffer belangrijker gevonden voor de officier dan voor de rechter. Deze verschillen tussen beide beroepen doen zich voor, doch moeten niet worden uitvergroot. Gelet op het aantal respondenten dat deze eigenschappen hebben genoemd en de volgorde daarvan moet in het oog worden gehouden dat deze eigenschappen zonder meer voor beide beroepen van grote waarde zijn. Voor beide beroepen geldt dat streng zijn als de minst belangrijke eigenschap wordt gezien. Het verschil tussen beide beroepen is het kleinst voor goed jurist zijn.

Over de kwaliteit van de magistratuur zijn de raio's in het algemeen tevreden. De rechter (in alle sectoren) en de officier van justitie krijgen van bijna iedereen een cijfer tussen de 7 en 8. Over de kwaliteit van de ketenpartners zijn de raio's ook (zij het iets minder) tevreden. De advocatuur krijgt gemiddeld een cijfer tussen de 6 en 7 en de politie krijgt van de meerderheid een 7.

5.4 De positionering van het beroep in de samenleving

Rechter en officier van justitie worden bekritiseerd vanuit de samenleving door de politiek. Dat betekent dat de magistratuur geregeld nolens volens een positie moet kiezen. Acht men de bemoeienis van de kant van de politiek toelaatbaar of sluit men zich daarvoor af? En hoe denkt men over de omgang met de wetgever?

Om hierin meer inzicht te krijgen, hebben we een aantal vragen aan de respondenten voorgelegd over de relatie met de politiek en de wetgever.

Stellingen over bemoeienis door de politiek

- 1) Het is onvermijdelijk dat de politiek zich uitlaat over zaken die onder de rechter zijn;⁵²
- 2) De politiek zit te vaak op de stoel n de rechter;
- 3) De politiek zit te vaak op de stoel van de officier van justitie;
- 4) Het huidige politieke klimaat is een bedreiging voor de rechtsstaat;

Stellingen over de omgang met het recht door de wetgever

- 5) Ik zie mij regelmatig geconfronteerd met onduidelijke wetten;
- 6) Ik zie mijzelf regelmatig geconfronteerd met onrechtvaardige wetten;
- 7) Als de toepassing van de wet leidt tot een onechtvaardige uitkomst, dan probeer ik de wet te omzeilen;
- 8) Een magistraat dient altijd strikt de wet toe te passen.

Hieruit komt het beeld naar voren dat de toekomstige magistraten negatief staan tegenover de politiek en iets minder negatief tegenover de wetgever. Dit beeld hebben we zichtbaar gemaakt door de antwoorden op deze stellingen te sommeren, zodat we uiteindelijk twee maten overhielden: een maat voor de opvatting over de inmenging door de politiek en een maat voor de relatie met de wetgever. Deze maten hebben een minimumwaarde van 4 (4 maal 1), wat geheel oneens aanduidt, en een maximumwaarde van 20 (4 maal 5) wat staat voor geheel eens. De middencategorie is 12 (4 maal 3). Wanneer we de scores van 11 tot en met 13 zien als eens noch oneens, dan staat 58 procent van de raio's negatief tegenover de bemoeienis van de politiek met het werk

⁵²De antwoorden op deze stelling hebben we eerst omgepooled.

van rechters en officieren van justitie. Neutraal is 29 procent en positief slechts 13 procent.

Wat de omgang met het recht door de wetgever betreft zijn onze respondenten wat minder negatief gestemd, maar nog niet positief: 35 procent denkt hierover negatief, 42 procent neutraal en slechts 11 procent positief. De onvrede zit hier meer in onduidelijke wetten (31 procent van de raio's ziet zich regelmatig geconfronteerd met onduidelijke wetten) dan in onrechtvaardige wetten (15 procent ziet zich regelmatig geconfronteerd met onrechtvaardige wetten) en is wellicht hierop terug te voeren dat 27 procent van de raio's meent dat de minister van justitie onvoldoende kennis van de rechtspraak heeft. Dat neemt niet weg dat 40 procent van de raio's zegt de wet te zullen trachten te omzeilen als deze naar hun inschatting tot onrechtvaardige uitkomsten leidt. Slechts 29 procent meent dat magistraten de wet strikt moeten toepassen. Was de houding van de raio's tegenover de politiek en de wetgever al behoorlijk kritisch, over de media zijn zij nog minder te spreken. We hebben op basis van het viertal onderstaande stellingen twee maten geconstrueerd volgens de hierboven beschreven werkwijze. Omdat het 2 maal om 2 stellingen gaat, gaan we voor het antwoord 'eens noch oneens' uit van de waarde 6 (2 maal de neutrale score van 3).

Stellingen over de prestatie van de media

- 1) De media zijn slordig in de weergave van de rechterlijke procesgang;
- 2) De juridische kennis bij de media is onder een acceptabel niveau.

Stellingen over de intentie van de media

- 3) Het is goed dat de onderzoeksjournalistiek zich begeeft op het terrein van het openbaar ministerie en de rechtspraak;
- 4) De journalistiek zit te vaak op de stoel van de rechter.⁵³

Uit onze analyse blijkt dat de prestatie van de media slecht wordt gewaardeerd: 94 procent van de raio's is hier negatief over. Met de bedoelingen van de journalistiek heeft dit minder te maken: over de intenties is maar 20 procent van de raio's niet goed te spreken, ruim een kwart staat hier positief tegenover terwijl 43 procent er neutraal over denkt. Het is de slordigheid die het 'm hier doet: 81 procent van onze respondenten geeft aan het goed te vinden dat de onderzoeksjournalistiek zich begeeft op het terrein van het OM en de ZM. Journalistieke aandacht voor de rechtspraak is dus op zich prima, maar dan moet de media wel kennis van zaken hebben en nauwkeurig berichten. Daar ontbreekt het volgens de raio's aan. Evenwel geeft slechts 28% van de respondenten aan dat de kritiek van burgers, media en politiek op de rechtspraak het werk als magistraat minder leuk maakt.

Een interessante kwestie is in dit verband of de houding ten opzichte van de politiek, de wetgever en de prestatie en intentie van de media samenhang vertonen met het stemgedrag. Om dit te onderzoeken, is op basis van de cijfers in tabel 2 een links-rechts schaal gemaakt voor het stemgedrag waarbij de onderstaande indeling is gehanteerd. Een links-rechts indeling is tegenwoordig moeilijker dan ooit te maken, temeer daar sommige 'rechtse' partijen tegenwoordig standpunten hebben die in het verleden bij 'links' gemeengoed waren (emancipatie van het individu) maar daar tegenwoordig minder opgeld vinden. We hebben ons bij de links-rechts indeling daarom laten inspireren door de formatiebesprekingen na de verkiezingen van 2010.

Schaal voor het stemgedrag

Links: GroenLinks, Partij voor de Dieren, PvdA, D66, ChristenUnie

Rechts: VVD, CDA

Centrum: overig/ weet (nog) niet

⁵³De antwoorden op deze stelling hebben we eerst omgepooled.

Uit deze analyse blijkt dat het stemgedrag niet correleert met de maten die we over de politiek en de media hebben geconstrueerd.⁵⁴ We zien tegelijkertijd wel dat er statistisch significante matig sterke verbanden⁵⁵ bestaan tussen de houding tegenover de bemoeienis door de politiek en de prestatie als de intentie van de media.⁵⁶ Raio's die kritisch staan tegenover de bemoeienis door de politiek, doen dat geregeld ook tegenover de prestatie en intentie van de media. Een en ander staat echter weer los van de houding tegenover de wetgever: we vinden hier geen statistisch significant verband mee. We interpreteren deze uitslagen als aanwijzingen voor het bestaan van een autonome beroepshouding. De politieke overtuiging van raio's lijkt er voor wat betreft hun houding tegenover de politiek, wetgever en media niet toe te doen. Wel zijn sommige raio's kritisch over de bemoeienis van politici en journalisten en de slordigheid van de laatstgenoemden, maar de kritiek van deze respondenten op de wetgever vertoont hiermee geen samenhang. Er is dus niet sprake van een beperkte groep raio's die op alles kritiek heeft. De hier gepresenteerde resultaten moeten echter voorzichtig worden geïnterpreteerd. Niet alleen wat betreft de representativiteit, maar ook wat het stemgedrag betreft. We weten immers alleen wat de raio's zeiden te gaan stemmen, niet welke keuze zij feitelijk hebben gemaakt.

5.4 Over de eigen beroepsgroep

Hierboven hebben we gezien dat de raio's behoorlijk kritisch zijn over de politiek, de wetgever en de media. Maar kijken ze ook naar binnen? Richt hun kritisch oog zich ook op het functioneren van ZM en OM? Dit is het geval. Hoewel de raio's over het algemeen te spreken zijn over de kwaliteit van magistraten, geeft bijna drie kwart van de respondenten (71%) aan dat er magistraten zijn die in hun kwaliteit van optreden een onvoldoende scoren. Daar wordt naar de mening van de raio's te weinig aan gedaan. Tegen disfunctionerende rechters wordt volgens 45% te weinig opgetreden en in het geval van officieren van justitie zegt 38% dat. Of dat komt doordat er te weinig mogelijkheden zijn om tegen disfunctionerende magistraten op te treden, is de vraag. Dit lijkt volgens de raio's

niet het geval te zijn. Hoewel er flinke minderheden zijn die daarop wijzen, 36% in het geval van de disfunctionerende rechter en 24% bij de disfunctionerende officier van justitie, is de meerderheid deze mening niet toegedaan.

Wellicht komen deze laatste percentages (mede) voort uit het feit dat het optreden tegen disfunctionerende magistraten onvoldoende transparant is? Van de respondenten vindt in ieder geval 63% dat meer transparantie geboden is.⁵⁷ Ook vindt 83% dat meer inzicht moet worden gegeven in de wijze waarop binnen de rechterlijke macht geleerd wordt van fouten. Het gaat daarbij dus niet alleen om interne transparantie, maar ook externe transparantie, naar de samenleving toe. Het louter tot de samenleving spreken via het vonnis of requisitoir is niet meer afdoende. Zeker niet omdat het requisitoir en het vonnis volgens de meerderheid van de raio's niet begrijpelijk is voor burgers. Van onze respondenten is 57% het oneens met de stelling dat de meeste vonnissen voor burgers begrijpelijk zijn. Wat de requisitoiren betreft is dit 'maar' 24%: raio's menen dus dat wat de verantwoording naar de samenleving toe betreft het OM een aanzienlijk betere beurt maakt dan de ZM. Mogelijk verklaart dit mede waarom veel raio's van mening zijn dat woordvoerders van de rechterlijke macht duidelijker moeten optreden in het publieke debat. Dit geldt volgens 76% van de raio's voor de Raad voor de rechtspraak. Een kleiner deel van de raio's vindt dat de Hoge Raad en de presidenten van de rechtbanken meer van zich moeten laten horen (respectievelijk 34% en 44%). Het lijkt er dus op dat raio's willen dat de rechtspraak zich meer mengt in het maatschappelijke debat, maar dat dit bij voorkeur dient te geschieden bij monde van een persoon of instantie die enige afstand heeft tot het rechtsprekende proces. Dit blijkt ook uit het feit dat 85% vindt dat media zo min mogelijk de namen van rechters en officieren dienen te noemen. Dit onderscheid lijkt zich evenwel bij officieren iets minder voor te doen; 58% vindt dat het College van Procureurs-Generaal duidelijker moeten optreden in het maatschappelijk debat tegenover 51% ten aanzien van de hoofdofficieren. De wens om enige afstand tussen

⁵⁴ Dit is ook het geval indien we de categorie weet (nog) niet buiten de analyse laten.

⁵⁵ Spearman's rho, een associatiemaat voor ordinale data met een minimum van 0 (geen verband) en een maximum van 1 (perfect verband).

⁵⁶ Eerste verband: rho = 0,31; tweede verband rho = 0,27.

⁵⁷ Overigens wordt hierover in het jaarverslag door de PG van de Hoge Raad wel gerapporteerd.

persoon en instantie te bewaren geldt echter niet alleen voor het functioneren van de rechtspraak, maar ook als het gaat over de eigen belangen. Een ruime meerderheid van de raio's (61%) zou willen zien dat de vakvereniging en vakbond voor zowel rechters als officieren van justitie, de NVvR, duidelijker optreedt in het maatschappelijke debat.

5.5. Conclusie

Er bestaat een kloof tussen de toekomstige magistraten en de samenleving. Die kloof is groter in het hoofd van de raio's dan in de werkelijkheid; de burger is gematigder en positiever over de rechterlijke macht dan de raio's denken. Daarbij dienen officieren van justitie vergeleken met rechters volgens raio's dichter bij de samenleving te staan; iets wat zij eveneens volgens die raio's in de praktijk doen. Dat de beide magistratelijke beroepen in de ogen van de raio's van elkaar verschillen, blijkt ook uit de ranking van de diverse eigenschappen waarover een rechter en officier van justitie dienen te beschikken. De klassieke

waarden als onpartijdigheid, rechtvaardigheid en onafhankelijkheid scoren daarbij vanzelfsprekend hoog, maar worden voor rechters belangrijker gevonden dan voor officieren van justitie. Dit geldt met name voor de onpartijdigheid. De responsieve eigenschappen als weten wat er speelt in de samenleving en zich kunnen verplaatsen in het slachtoffer of de dader zijn volgens de raio's voor officieren belangrijker dan voor rechters en dat sluit ook aan bij hun opvatting dat een officier meer geworteld is en moet zijn in de samenleving.

Het belang dat wordt gehecht aan onafhankelijkheid blijkt ook uit het feit dat de raio's in meerderheid negatief staan tegenover de bemoeienis van de politiek. Ten opzichte van de wetgever oordeelt men milder, zij het dat men zich met regelmaat met onduidelijke wetten ziet geconfronteerd. De onafhankelijkheid en autonomie van de toekomstige magistraat en het belang dat hij aan rechtvaardigheid hecht, voert soms zover dat hij poogt de wet te omzeilen als toepassing daarvan tot een onrechtvaardige uitkomst zou leiden. Een magistraat dient dan ook volgens een aanzienlijk aantal raio's niet altijd strikt de wet toe te passen.

Afkerig van media-aandacht zijn de magistraten van de toekomst niet, maar zij zijn thans (zeer) ontevreden over de media vanwege een gebrek aan kennis en onnauwkeurige berichtgeving. De kritiek van raio's richt zich echter niet alleen op anderen; over de zo noodzakelijk geachte zelfreflectie beschikt de toekomstige magistraat ook. Ze erkennen dat zich 'mindere goden' onder de rechters en officieren van justitie bevinden. Ze verlangen dat daartegen meer wordt opgetreden en dat men duidelijker lering trekt uit fouten. Daarover moet naar buiten toe ook transparanter worden gecommuniceerd en de rechterlijke macht moet zich bij monde van haar woordvoerders vaker in het publieke debat begeven. Daarbij is van belang dat de woordvoerders op enige afstand van het rechtsprekende proces staan.

6. Slotsom

Bij de aanvang van het onderzoek stelden we de vraag naar de samenstelling van de nieuwe magistratuur, wat die nieuwe lichter ons en wat SSR hen zal brengen.

Wat betreft de samenstelling: veel zijn uit een middenklasse milieu afkomstig; bijna eenderde van de respondenten geeft aan afkomstig te zijn uit een arbeidersgezin. Weliswaar komen ze relatief gezien ook in de nabije toekomst nog vaker uit een milieu waarin beide ouders gestudeerd hebben, maar dit betekent echter niet per definitie dat ze uit een hogere sociale klasse afkomstig zijn. Gevoegd bij het feit dat het overgrote deel een Westerse achtergrond heeft, politiek gesproken een duidelijke voorkeur heeft voor het centrum-linkse midden en qua journalistieke belangstelling verreweg de voorkeur geeft aan het NRC/Handelsblad boven de Telegraaf, leidt dit alles tot de slotsom dat we van doen hebben met een gematigde beroepsgroep. Dit profiel, eerder ook wel omschreven als geruststellend, lijkt ons bepaald geen negatieve kwalificatie juist waar het gaat om een breed vertrouwen van de samenleving in de rechtspraak.

Kijken we naar de inhoudelijke oriëntatie van de nieuwe lichter op het beroep en de plaats daarvan in de samenleving, dan treft een zekere ambivalentie. Enerzijds blijkt sprake van een adequaat en genuanceerd beroepsprofiel en een kritische instelling ten opzichte van zowel het functioneren van de eigen organisaties als ten aanzien van diverse andere belangrijke maatschappelijke actoren als de politiek, de wetgever en de media. Maar dit laat onverlet dat hun perceptie van de wijze waarop vanuit de samenleving naar het functioneren van de magistratuur wordt gekeken, een duidelijke bias vertoont. Die misperceptie is een zorgelijk punt.

Hier ligt een aandachtspunt voor SSR als een hoogwaardig kennisinstituut met als speerpunt en primaire zorg de borging van de kwaliteit van de rechterlijke macht. Grote tevredenheid bestaat over de huidige leergang waar het gaat om de inhoudelijke voorbereiding op het beroep van rechter dan wel officier. Maar er

komt voor het goed functioneren als magistraat binnen de huidige samenleving meer voor kijken, zoals we eerder opmerkten. Kennis over de actuele maatschappelijke ontwikkelingen en vooral het bijbrengen van gevoeligheid voor de dynamiek daarin vormt in dit verband voor de SSR een taakstelling die van belang is om zo het maatschappelijk anker van de rechtspraak beter te doen gronden.

Literatuur

Becker 1994

H.A. Becker, *Generaties en hun kansen*, Amsterdam 1994.

Böcker 2006

A. Böcker en L.E. de Groot-van Leeuwen, *Meer van minder in de rechterlijke macht. Etnische diversiteit onder rechters in zes landen*, Nijmegen 2006.

Bruinsma 2001

F. Bruinsma, 'Rechters in Nederland. Een NJB-enquête', *NJB* 40, 9 november 2001, p. 1925-1934.

Elffers & De Keijser 2003

H. Elffers en J.W. de Keijser, 'Het geloof in de kloof: wederzijdse beelden van rechters en publiek', in: H. Elffers en J.W. de Keijser (red.), *Het maatschappelijk oordeel van de strafrechter. De wisselwerking tussen rechter en samenleving*, Den Haag 2004, p. 53-84.

De Groot-van Leeuwen 1991

L.E. de Groot-van Leeuwen, *De rechterlijke macht in Nederland; Samenstelling en denkbeelden van de zittende en staande magistratuur*, Arnhem 1991.

Huls & Kester 1992

F.W.M. Huls en J.G.C. Kester, 'Veertig jaar advocatuur: veranderingen in de beroepsgroep, de bedrijfstak en de dienstverlening 1952-1992', in: *Kwartalbericht rechtsbescherming en veiligheid*, 1992, nr.3.

Ten Kate & Van Koppen 1977

J. ten Kate en P.J. van Koppen, *Weledelgestreng selectie. Een onderzoek naar de selectie voor de raio-opleiding*, Erasmus Universiteit Rotterdam en Rijksuniversiteit Groningen 1977.

Van der Land 1970

R. van der Land, 'Een enquête onder de Nederlandse rechterlijke macht', *Ars Aequi dec.* 1970, p. 524-532.

Schnabel 2004

Schnabel, P., *In het zicht van de toekomst. Sociaal en Cultureel Rapport 2004*.

Sloot 2004

B.P. Sloot, 'Moeten rechters lijken op de Nederlandse bevolking? Over de wenselijkheid van descriptieve representatie door de rechterlijke macht', *TREMA* februari 2004, p. 49-62.

VN-enquête 1991

'VN-enquête. De rechterlijke macht van Nederland: een geruststellend gezelschap', *Vrij Nederland* 02-11-1991.

VN-enquête 2003

'Grote VN-enquête. Rechterlijke macht onder vuur', *Vrij Nederland* 11-10-2003.

VN-enquête 2008

'VN-enquête. De rechter vs. de minister', *Vrij Nederland* 11-10-2008.

<http://www.vn.nl/Standaard-Media-Pagina/VNenquete-De-rechter-vs.-de-minister.htm>

Magistrale perspectieven:

DE RAIO'S ANNO 2010

Terugblikken, maar vooral vooruitkijken, dat is wat SSR doet in het jaar van haar vijftigjarig bestaan. Daarbij hoort de vraag: hoe ziet de toekomstige magistratuur eruit? Wie zijn de magistraten van de toekomst? Daartoe heeft SSR een enquête uitgezet onder rechterlijk ambtenaren in opleiding (raio's), die aansluit bij enquêtes die eerder onder de rechterlijke macht zijn afgenomen. Aan de orde komt het sociale profiel van raio's, hun blik op de training en vorming voor het ambt en hun visie op zowel het beroep van rechter en officier van justitie als de positie daarvan in de huidige tijd.

SSR, hét opleidingsinstituut van de rechterlijke organisatie.
www.ssr.nl